

ОСОБИСТІСНИЙ КОМПОНЕНТ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ МАТЕМАТИЧНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ

MODEL OF STRUCTURE AND CONTENT THE PERSONAL COMPONENT OF THE READINESS OF FUTURE TEACHERS FOR THE HUMANITARIZATION OF THE MATHEMATICAL EDUCATION OF PUPILS

Розкрито сутність готовності майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти учнів як результат здійснення гуманітаризації їх підготовки в педагогічному закладі освіти. Окреслено структуру готовності, що являє собою систему сформованих ціннісних орієнтацій, мотивів, знань, умінь і навичок студентів. Обґрунтовано доцільність введення до структури готовності особистісного компоненту. Визначено його критерії та показники сформованості. Проаналізовано найбільш значущі якості особистісного компоненту готовності, можливості їх формування й розвитку. Доведено, що результатом сформованості особистісного компоненту готовності є суб'єктність як ключова домінуюча якість особистості.

Ключові слова: професійна підготовка, готовність, гуманітаризація математичної освіти, особистісний критерій, показники особистісного критерію, професійно-особистісні якості, суб'єктність.

Раскрыта сущность готовности будущих учителей к гуманитаризации математического образования учащихся как результат осуществления гуманитаризации их подготовки в педагогическом учебном заведении. Определена структура готовности, которая представляет собой систему сложившихся ценностных ориентаций, мотивов, знаний, умений и навыков студентов. Обоснована целесообразность введения в структуру готовности личностного компонента. Определены его критерии и показатели сформированности. Проана-

лизированы наиболее значимые качества личностного компонента готовности, возможности их формирования и развития. Доказано, что результатом сформированности личностного компонента готовности выступает субъектность как ключевое доминантное качество личности.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, готовность, гуманитаризация математического образования, личностный критерий, показатели личностного критерия, профессионально-личностные качества, субъектность.

The essence of the readiness of future teachers for the humanitarianization of the mathematical education of students as a result of the implementation of the humanitarianization of their preparation in a pedagogical educational institution is revealed. The structure of readiness is defined, which is a system of established value orientations, motives, knowledges and skills of students. The expediency of introducing a personality component into the structure of the structure is justified. Its criteria and indicators of formation are determined. The most significant qualities of the personal component of readiness, the possibility of their formation and development are analyzed. It is proved that the result of the formation of the personal component of readiness is subjectivity as the key dominant quality of the individual.

Key words: vocational training, readiness, humanitarianization of mathematical education, personal criteria, indicators of personal criteria, professional and personal qualities, subjectivity.

УДК 378.147:51

Толстова О.В.,
канд. пед. наук,
старший викладач
кафедри алгебри та геометрії
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Постановка проблеми в загальному вигляді. Як один із ключових напрямів державної освітньої політики «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки» визначає реформування системи освіти на основі людиноцентризму як стратегії національної освіти на тлі зростання ролі природничо-наукових і технічних знань у системі загальнолюдських цінностей. За таких умов усвідомлюється потреба в забезпеченні ефективної підготовки вчителів, здатних працювати за гуманітарної парадигми освіти, особливістю якої є визнання складності, суперечливості й постійної мінливості людського в людині, а її центром стають діалогічні, суб'єкт-суб'єктні відносини [2, с. 76].

У зазначеному контексті доцільним вважаємо пошук шляхів гуманітаризації математичної освіти, яка спрямована на формування цілісної картини світу особистості шляхом осягнення нею природничо-наукових і гуманітарних знань у їх взаємозв'язку. За такого підходу проблема підготовки майбутніх учителів до гуманітаризації повинна розглядатися через гуманітаризацію

навчально-виховного процесу в педагогічному закладі освіти, тобто гуманітаризацію їх підготовки, що дасть змогу зорієнтувати цей процес на цілісне вивчення особистості в єдності основних соціальних факторів її розвитку – соціального середовища, виховання, діяльності та її внутрішньої активності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнопедагогічні проблеми гуманітаризації освіти стали предметом дослідження сучасних вітчизняних учених, таких як І. Бех, В. Воронкова, О. Мацкайлова та інші. Суттєвий внесок у розроблення питань гуманітаризації сучасної шкільної математичної освіти зробили С. Гончаренко, Т. Дригач [2] та інші автори. Вирішенням проблеми підготовки майбутнього вчителя до гуманітаризації освіти займалися як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, пропонуючи коректування змісту навчальних дисциплін та вдосконалення організаційних форм освітнього процесу в закладах вищої освіти (Н. Белякова); удосконалення викладання (в організаційному й змістовому плані) суспільних

наук (А. Назієв, Д. Насриддінова); введення в усі професійно-освітні програми вищої школи гуманітарного складника незалежно від спеціальності (А. Кочубей, Ю. Сенько); упровадження педагогічних технологій (Г. Балл, З. Кондрашова та інші вчені).

Окреслюючи структуру готовності до зазначеного виду діяльності, дослідники (наприклад, Н. Кірюхіна, В. Матіяш та інші) обґрунтовували доцільність вивчення мотиваційного (наявність стійких мотивів та інтересів до виконання діяльності), змістового (сукупність необхідних знань про її зміст та особливості) і процесуального (наявність необхідних умінь і навичок) її аспектів.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на інтерес, який виявляли науковці до різних аспектів гуманітаризації та можливостей її використання в навчально-виховному процесі, проблема гуманітаризації підготовки майбутніх учителів математики та формування їх готовності до здійснення такої діяльності з учнями залишається недостатньо вивченою, оскільки пошуки вчених спрямовані переважно на вдосконалення традиційних підходів до побудови змісту й способів вивчення окремих навчальних дисциплін. Вирішення цих питань повинне сприяти комплексному використанню ідей гуманітаризації в процесі підготовки майбутніх учителів-математиків, що можливе за рахунок наявності в студентів не лише необхідних знань та вмінь, а й сформованих професійно-особистісних якостей.

Мета статті полягає у визначенні критеріїв і показників особистісного компоненту готовності майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти учнів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-педагогічної літератури дає змогу стверджувати, що *готовність* майбутнього вчителя до професійної діяльності є *результатом* здійснення його професійно-педагогічної підготовки, а *підготовка* – *процесом*, що передбачає формування в студента готовності до виконання роботи з визначеної професії (Т. Дригач [2], О. Дубасенюк, Н. Кузьміна та інші автори). З огляду на зазначене *підготовку майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти учнів* будемо розуміти як цілеспрямований та спеціально організований процес якісного засвоєння спеціальних знань, практичних умінь, навичок і домінуючих якостей студентів, що забезпечують накопичення й збагачення суб'єктного досвіду на засадах гуманітаризації, сприяють підвищенню ефективності педагогічної діяльності.

Відповідно до зазначеного *готовність майбутнього вчителя до гуманітаризації математичної освіти учнів* будемо розглядати як складне структурне утворення, що включає сформованість

окреслених вище компонентів та емоційно-ціннісне ставлення до зазначеної діяльності.

Проведений компонентно-структурний аналіз поняття «готовність» щодо реалізації гуманітарного аспекту шкільної математики [5] дав можливість визначити, що до *структури* готовності майбутніх учителів математики, які будуть працювати за гуманітарної парадигми освіти, поряд із мотиваційним, змістовим і процесуальним компонентами доцільно віднести особистісний, що відображатиме сукупність особистісних і професійно значущих якостей майбутнього вчителя, які сприяють успішному здійсненню та постійному вдосконаленню професійно-педагогічної діяльності, орієнтованої на гуманітаризацію математичної освіти в навчально-пізнавальному й позанавчальному процесі основної школи. Під *особистісними якостями* будемо розуміти соціально та біологічно зумовлені структури особистості, її змістовні ознаки, що включають психічні процеси, властивості, утворення, сталі стани та визначають стійку поведінку в соціальному й природному середовищі [3, с. 1019].

Особливого значення в умовах розвитку сучасного гуманістично орієнтованого суспільства набуває сформованість у педагога *морально-особистісних* (гуманність, відповідальність, чуйність, інтелігентність, вимогливість, працелюбність тощо) та *особистісно-педагогічних* (любов до дітей, педагогічна інтуїція, доброзичливість, емпатія, комунікабельність тощо) якостей [4, с. 190]. Водночас спрямованість гуманітаризації на переорієнтацію змісту освіти з «людини техніки» на «людину природи» вимагає наявності в учителя також *професійно-педагогічних якостей*, які сприятимуть розвитку гуманістично-ціннісного світогляду, зацікавленості в гуманістичних і гуманітарних цінностях освіти, свідомому бажанню займатися гуманітарно орієнтованою діяльністю, прагненню до позитивного результату, мотивації до самоосвіти, саморозвитку й самовдосконалення педагогічної майстерності (самокритичність, самоконтроль, потреба в самовдосконаленні, педагогічна спостережливість, такт, оптимізм тощо).

Відтак підготовка студентів-математиків під час організації їх гуманітарно орієнтованої діяльності в закладах вищої освіти повинна передбачати формування та розвиток усіх окреслених груп якостей, що є важливими для творчо працюючих педагогів. Однак, з огляду на велику їх кількість, до особистісного компоненту готовності ми включаємо лише найбільш значущі (домінуючі), які піддаються формуванню та корекції в процесі підготовки майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти. Цими якостями є такі:

упевненість – передбачає повагу студента до себе як до особистості та майбутнього вчителя, який відповідально, помірковано й кваліфіковано

здійснює професійну діяльність, має позитивну самооцінку, сприймає гуманітарно орієнтовану діяльність як особистісну та професійну цінність;

відповідальність – характеризує досить високий ступінь особистісної й професійної зрілості студента, передбачає готовність долати труднощі, сприяє самоактуалізації, забезпечує в майбутньому ефективно та активно використання методичного інструментарію гуманітаризації математичної освіти;

креативність – розвивається під час включення майбутніх учителів у творчі види діяльності та проявляється в процесі гуманітаризації математичної освіти учнів (використання технологічного інструментарію, пошук і включення творчих елементів, розроблення нових методів і локальних технологій, стимулювання творчої пошукової діяльності учнів);

толерантність – уміння сприймати цінності, погляди та переконання інших, прагнення до пошуку способів позитивної взаємодії, вироблення спільних позицій, що набуває особливої значущості для побудови гуманістичної взаємодії в навчально-виховному процесі;

педагогічна рефлексія (з лат. «reflexio» («відображення»)) – форма теоретичної діяльності, що

спрямована на осмислення власних дій і їх законів [1, с. 1014]) – передбачає аналіз вчинків та почуттів; переосмислення особистісних цілей, мотивів, цінностей, інтересів; оцінку можливостей, здобутих знань і вмінь, що є домінантною якістю, важливим інструментом саморегуляції, постійного самовдосконалення та особистісного зростання під час здійснення гуманітарно орієнтованої діяльності;

емпатія – проявляється в здатності адекватно реагувати на настрій, почуття, потреби й очікування учнів; необхідність їх підтримки, стимулювання віри у власні сили, попередження конфліктних ситуацій, створення емоційно позитивної атмосфери в навчально-виховному процесі.

Сформованість домінантних якостей, на нашу думку, забезпечує позитивний вплив на характер і результати гуманітарно орієнтованої діяльності, реалізацію особистісного потенціалу студента, його можливостей, здібностей, професійної майстерності та забезпечує розвиток *суб'єктності* – результату сформованості особистісного компоненту готовності до гуманітаризації математичної освіти учнів основної школи та ключової домінантної якості майбутнього вчителя, що передбачає сприйняття себе як суб'єкта педагогічного процесу, дає змогу отримати необхідну незалежність

Таблиця 1

Показники особистісного критерію

Назва	Ознаки
Толерантність	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до сприйняття майбутнім учителем самоцінності інших суб'єктів гуманітарно орієнтованої діяльності з математики, їхніх поглядів і переконань; – установка на пошук ідей, що об'єднують усіх учасників гуманітарно орієнтованої навчально-виховної діяльності з математики; – прагнення до пошуку гнучких моделей поведінки та реагування під час побудови гуманістичної взаємодії між усіма суб'єктами гуманітарно орієнтованої діяльності з математики
Педагогічна рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до аналізу й оцінки власних вчинків і почуттів, можливостей, здобутих знань та вмінь, а також дій інших суб'єктів гуманітаризованого навчально-виховного процесу; – здатність до переосмислення особистісних цілей, мотивів, цінностей, інтересів у процесі організації та здійснення гуманітарно орієнтованої діяльності
Упевненість (самоповага)	<ul style="list-style-type: none"> – позитивна самооцінка та повага до себе як особистості й майбутнього педагога; – сприйняття гуманітарно орієнтованої математичної діяльності як особистісної та професійної ціннісної; – готовність до поміркованого й кваліфікованого здійснення ідей гуманітаризації в цілісному навчально-виховному процесі
Відповідальність	<ul style="list-style-type: none"> – розуміння та прийняття власної відповідальності перед суспільством, собою, учнями і їх батьками під час організації та здійснення гуманітаризації математичної освіти; – постійна робота з розширення життєвого кругозору та збагачення новими знаннями з проблеми гуманітаризації; – здатність долати труднощі в процесі організації та здійснення гуманітаризації математичної освіти
Креативність	<ul style="list-style-type: none"> – здатність помічати в математичних об'єктах ознаки або властивості з різних галузей знання й навколишньої дійсності (міжпредметні зв'язки, практичну значущість матеріалу); – прагнення до створення та використання власного гуманітаризованого змістового конструкту з математики; – прагнення до пошуку та використання нових способів організації гуманітарно орієнтованого навчально-виховного процесу з математики
Емпатія	<ul style="list-style-type: none"> – здатність підбирати гуманітаризований інструментарій, що відповідає емоційним переживанням учнів (стану, настрою, почуттям, потребам, очікуванням); – прагнення створювати емоційно позитивну атмосферу під час гуманітаризації навчально-виховної діяльності учнів

під час формування оціночних суджень, не приймати іншу думку без її аналізу, оцінки й співвіднесення з власною системою цінностей.

Такий підхід можливий, на нашу думку, завдяки поетапному включенню майбутніх учителів у гуманітарно орієнтовану діяльність, її поступовому ускладненню, систематизації, професіоналізації та конкретизації в процесі реальної навчально-виховної роботи (участь у факультативному курсі, психолого-педагогічна практика, науково-дослідна й виховна діяльність на факультеті). Важливою при цьому стає також співпраця студентів і викладачів з учителями шкіл та працівниками бібліотек, оскільки такі види роботи, як майстер класи, відеолекторії, медіаігри з тем «Мистецтво публічного виступу», «Толерантність як елемент світогляду й культури в роботі вчителя», сприятимуть формуванню основних механізмів розвитку домінантних якостей.

Необхідність зіставлення результату підготовки з метою ставить проблему визначення критеріїв (від грец. «*kriterium*» – засіб переконання, мірило) та показників готовності (як дрібних одиниць виміру критеріїв) до зазначеного виду діяльності. Під *критеріями рівня готовності майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти учнів основної школи* будемо розуміти ті їх показники, які визначають узагальнене вираження виділених ознак у процесі навчально-виховної діяльності [5, с. 116–117]. Зокрема, особистісний критерій та його показники стають оптимальними точками відліку для визначення сформованості окресленого компоненту готовності студентів до здійснення зазначеного виду діяльності. Обґрунтуємо свій вибір.

Особистісний критерій відображає сформованість суб'єктної позиції майбутнього вчителя, що є результатом та узагальненням його вираженої спрямованості до використання гуманітаризації математичної освіти в майбутній професійній діяльності (емоційно-ціннісного ставлення до процесу й гуманітарно орієнтованої свідомості). Сформованість суб'єктної позиції сприяє усвідомленню власних можливостей, власної ролі та місця в процесі гуманітарно орієнтованої діяльності з математики. Показники особистісного критерію вміщують змістове наповнення ознак домінантних якостей і загалом характеризують придатність вчителя до гуманітарно орієнтованої діяльності (див. табл. 1).

Відтак особистісний критерій відображає динаміку й максимальний рівень сформованості особистісного компоненту готовності майбутнього вчителя до гуманітаризації математичної освіти та стає орієнтиром, порівняння з яким дає змогу встановити ступінь відповідності очікуваним результатам та охоплює основні види педагогічної діяльності.

Висновки. Отже, дослідження особистісного компоненту готовності майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти учнів показало, що його критерієм є суб'єктність як головна якість особистості педагога, який працює за гуманітарної парадигми освіти. Такий підхід пов'язаний із формуванням домінантних якостей у студентів та досягається шляхом упровадження в навчально-виховний процес педагогічного закладу специфічних форм, методів і моделей його організації. Проблема формування особистісних і професійно значущих якостей у студентів під час організації їх гуманітарно орієнтованої діяльності в закладах вищої освіти не вичерпується цією роботою.

Подальших досліджень потребують питання використання новітніх інформаційних технологій для формування особистісного та інших компонентів готовності студентів фізико-математичного профілю, а також проведення якісного й кількісного аналізу досліджуваного явища, що стане підґрунтям для реалізації експериментальної роботи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. А. Прохоров. М.: Большая Российская энциклопедия, 1998. 1456 с.
2. Дригач Т. Гуманітарна спрямованість професійної підготовки майбутніх педагогів фізико-математичного профілю. Наукові записки кафедри педагогіки. Х., 2013. № 33. С. 76–85.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Потапова В. Особистісно-професійні властивості психології та педагогіки: збірник наукових праць. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. № 2(4). С. 189–193.
5. Толстова О. Технологія підготовки майбутніх учителів до гуманітаризації математичної освіти учнів основної школи: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2017. 277 с.